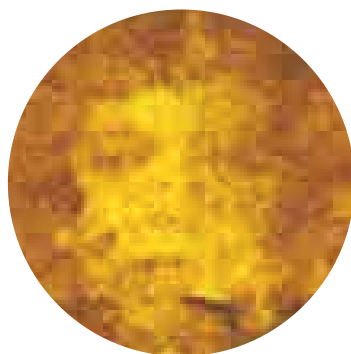

Grzegorz Górny

Janusz Rosikoń

SPRÁVEDLIVÍ

**Jak Poláci
zachraňovali Židy
před holokaustem**

Úvod

Norman Davies

„Zničí-li člověk jeden život, je to jako kdyby zničil celý svět.
A zachrání-li člověk jeden život, je to jako kdyby zachránil celý svět.“

Babylonský Talmud, traktát Sanhedrin 37a

„Nikdo nemá větší lásku nad takovouto: položit svůj život
za své přátele.“

Evangelium podle svatého Jana, 15, 13

Spravedliví jsou velkými polskými hrdiny, na které by Poláci
měli být hrdí a měli by je na nejvyšší míru ctít. Náš národ
takovou zkouškou nikdy neprošel. Zachránit jiné lidi a vystavit
přitom možné smrti sebe a členy své rodiny, to je přece vrchol
odvahy. Největší hrdinství, jaké si člověk umí představit. Často
si kladu otázku: našel bych v sobě tolik odvahy jako tito lidé?
Pochybuji.

Szewach Weiss, bývalý předseda Knesetu a bývalý velvyslanec Izraele
ve Varšavě, jako dítě zachráněn před holokaustem

ÚVOD

Norman Davies

Nikdo rozumný nemůže polsko-židovské vztahy označit za jednoduché či bezbolestné. Na obou stranách se dá najít jak upřímná velkorysost, tak nepsmyšlné nepřátelství, a jistě není možné o tomto tématu smýšlet jako o něčem, co je úplně dobré, nebo překvapivě špatné.

Nepopíratelné však jsou dvě prosté skutečnosti. Zprvce byla po mnoho staletí historická Polsko-litevská unie jedinou velkou evropskou zemí, kde byli Židé vítáni a kde se ve velkých počtech usazovali. Statut krále Kazimíra III. Velikého byl v šestnáctém století vyhlášen v dlouhém období, kdy byli Židé vyhnáni z Anglie, Francie, Německa a Ruska, a krátce předtím, než se jich zbavilo také Španělsko. V důsledku toho 80 procent židovských rodin, které dnes žijí, může po svých kořenech pátrat v někdejší Unii, jíž dluží vděčnost.

Zadruhé Poláci za druhé světové války tvořili největší skupinu lidí, kteří riskovali životy, aby zachraňovali Židy, skupinu, odsouzenou kolektivně k smrti. Za to si zaslouží titul „Spravedlivý mezi národy“ a v Aleji spravedlivých v izraelském národním památníku Jad Vašem je polských jmen víc než jmen příslušníků kteréhokoliv jiného národa. Není to překvapivé, poněvadž nacisté likvidovali Židy především v okupovaném Polsku, budovali německé koncentrační tábory a místa vraždění v polských městech a vesnicích, a to z prostého důvodu: Polsko poskytlo útočiště největšímu židovskému společenství v Evropě. Proto byli Poláci, i když za to nijak nemohli, nejčastěji vystaveni strašlivému morálnímu dilematu: zda pomoci židovským sousedům v nouzi, anebo neudělat nic. V jejich prospěch promlouvá fakt, že značná část Poláků na toto dilema reagovala pozitivně.

V čem je tedy problém? Zčásti v tom, že neexistuje jasná definice „židovství“. Židé se tradičně vnímali (a byli tak vnímáni ostatními) jako náboženská komunita: být Židem znamenalo vyznávat judaismus. Jenže v devatenáctém století se staré bariéry stále víc hroutily. Vůdcové haskaly čili židovského osvícenství povzbuzovali své souvěrce k asimilaci, aby se vymanili ze společenské izolace a převzali oblečení, zvyky, jména a jazyk většiny, obvykle německé, ruské nebo polské, a aby své náboženství praktikovali diskrétně, jako záležitost soukromé volby. Vznikla tak velká skupina lidí, kteří se považovali za „Poláky mojžíšského vyznání“. Mnozí však šli ještě dál, úplně odložili své židovské kořeny a přijali nejen polštinu, ale i římský katolicismus. Po dvou či třech generacích začali být potomci těchto konvertitů skutečně neviditelní, i když se někdy označovali za „Poláky židovského původu“.

Časem se objevila ještě další skupina, zejména v řadách inteligence a lidí socialistického politického přesvědčení. Muži a ženy, kteří odmítli náboženskou praxi svých katolických anebo židovských rodin, mezi sebou svobodně uzavírali manželství a vytvářeli polskojazyčné, ale zcela sekulární společnosti. Zaujímal široké spektrum postojů k „polství“ a k „židovství“. Ty z nich, kteří si zachovali zbytky židovské identity, ale neuchovali si příchylnost k judaismu ani k tradičním židovským zvykům, památně klasifikoval polský spisovatel, novinář a politický aktivista Isaac Deutscher jako „nežidovské Židy“.

Za německé okupace Polska ztratila však všechna ta jemná rozlišení význam. Nacisté v roce 1939 přišli s vlastní pseudorasovou definicí „židovství“. Byli přesvědčeni o zcela nevědecké koncepci „židovské krve“ a obávali se „nakažení“ takzvané „árijské krve“. Jako Žida tedy klasifikovali kohokoli, kdo měl v předchozích třech generacích být jediného židovského předka – ti měli být vyhlazeni. Jazyk, náboženství ani identita obětí nacisty nezajímaly. Výsledkem bylo, že v milionech těch, kdo byli zabiti při „konečném řešení“, byli jak lidé, kteří své „židovství“ přijímali, tak ti, kteří je odmítali. Ve varšavském ghettu, které nacisté vytvořili, byla zvláštní čtvrt pro polské katolíky, které nacisté klasifikovali jako Židy. V ghettu byly kostely, jejichž klerici i farníci byli odsouzeni jen kvůli svému původu.

Druhá skupina problémů se odvozuje od vlny nacionalismu a animozit poháněných netolerantními šovinistickými ideologiemi. Ve střední Evropě se nacionalismus rozvinul nejprve v Německu, ale postupně ovlivnil všechny etnické skupiny v celé oblasti včetně Poláků a Židů. Takové myšlení shrnovalo

heslo Blut und Boden, „krev a půda“, a povzbuzovalo své stoupence k víře v mystickou ideu národního společenství, spojeného společným biologickým původem, společným jazykem a kulturou, a právem mít vlastní národní území a vládnout mu. Z toho vyplývala víra, že je lidstvo rozděleno do jasně vymezených „národů“, spojená s podobně vášnivým přesvědčením, že by se Evropa měla radikálně proměnit a existence etnických menšin v nových „národních státech“ se má potlačit nebo minimalizovat. Obecně se rozšířila hesla jako „Německo Němcům“, „Polsko Polákům“ nebo „Ukrajina Ukrajincům“ (či dokonce „Wales Velšanům“).

Netřeba říkat, že tato nacionalistická ideologie byla přímo receptem na konflikt a že v každé zemi narážela na odpor lidí a skupin preferujících jiné koncepce. Například v Polsku stálo proti nacionalismu Národně demokratické strany, založené v roce 1895 Romanem Dmowským, hnutí za nezávislost Józefa Piłsudského, který se vztahoval k multietnickým ideálům někdejší Unie, který v letech 1914–1917 inspiroval Polské legie svou vizí multinacionálního bratrství a který jako Polák z Litvy usiloval o nějakou federaci pohraničních národů, která by se stavěla proti ruskému imperialismu. Dmowski a Piłsudski byli po celou dobou své kariéry vášnivými a nesmiřitelnými oponenty, kteří se zásadně neshodovali v tom, co je povahou národnosti – a je jedním z velkých paradoxů polských dějin, že v letech 1944–1945 komunističtí vůdci Polské lidové republiky (PLR), kteří jednali podle Stalinových rozkazů, přistoupili na Dmowského představu o státu jednoho národa. Komunisté dosáhli svého cíle stanovením nových hranic bez ohledu na přání obyvatel, vyhnali z domova miliony lidí (jak Němce ze západní části území, tak Poláky z východního pohraničí), a to vše nejen s odznakem komunistů, ale také „patriotů“.

Moderní židovské dějiny překypovaly podobnými turbulencemi. Židovský nacionalismus, který přijal označení „sionismus“, se zrodil v roce 1895, ve stejné době jako hnutí Dmowského. Podle předpokladu sionistů tvořili Židé nejen náboženskou skupinu, ale i politický národ; hlavním cílem bylo založit židovský stát, jehož jazykem měla být moderní hebrejšтина, nikoli jidiš; územím státu měla být biblická „země Sionu“, Erec Israel, která v té době tvořila část Osmanské říše. Sionisté tedy čelili dvěma obrovským výzvám: jednou bylo přesvědčit Židy, aby emigrovali do Palestiny především z historického polského území, a druhou získat Palestinu z cizí okupace. Zakladatel sionistické ideologie Theodor Herzl, autor knihy Judenstaat (Židovský stát, 1896),

VÝZVA NAŠEMU BUDOUCÍMU NÁRODU:

Popíšu vám život židovského
národa od září 1939 do 1.
prosince 1944, jak nás týrali.
Od starců po nemluvňata
nás z městeček mezi Koło
a Dąbie odváděli do lesa, kde
nás zabíjeli plynem, stříleli
a pohřbívali. Prosíme tedy
naše budoucí bratry, aby
se pomstili našim vrahům,
Němcům. Svědky našeho
utrpení jsou Poláci žijící
v této oblasti. Ještě jednou
prosíme, abyste o tomto
vraždění uvědomili celý
svět a každou redakci. Toto
napsali poslední Židé, kteří
tu umírají. Žili jsme do
1. prosince 1944. Umíráme,
kolegové.

Výzva, kterou napsal jménem posledních
obětí tábora smrti v Chelmnu Izaak
Zigelman. Do našich dob přetrvala díky
Mordechaji Žurawskému, kterému se
podařilo uprchnout při likvidaci tábora
18. ledna 1945.

The image shows a handwritten document in Polish, which is a reproduction of the famous 'Call to our future nation' (Wyzwa do naszego przyszłego narodu) written by Izaak Zigelman in the Chelmno extermination camp. The text is written in cursive on aged, yellowed paper. The handwriting is somewhat faded and difficult to read in many places, but it clearly corresponds to the typed transcription on the left. The document is a plea for the future Polish nation to avenge the Polish Jews who were murdered in the camp between September 1939 and December 1944. It mentions the names of Koło and Dąbie, the methods of mass murder (gas and shooting), and asks for the Polish people living in the area to be informed of the crimes. It is signed by the last Jews in the camp as of December 1, 1944.

věřil, že je možné najít modus vivendi s palestinskými Araby. Jejich naděje však zmařil silící arabský nacionalismus a konflikt mezi sionisty a Palestinci trvá dodnes. Palestinci jako všichni ostatní uvěřili v koncepci „krve a půdy“.

Většina Židů však po mnoho desítek let sionismus nepřijala. V Polsku ho často odmítaly židovské náboženské instituce, kterým se nelíbila představa vytvoření světského státu, a usilovně mu vzdorovali socialisté z Všeobecného dělnického svazu, Bundu, pro které bylo prioritou zlepšení životních podmínek, spolupráce s Polskou socialistickou stranou (PPS) a zachování kultury založené na jidiš. Pro mnohé „ex-Židy“ nebo „nežidovské Židy“, kteří se připojili ke komunistickému hnutí, byl sionismus prokletím. Obecně řečeno pak budil podezření všech polských Židů, kteří nehodlali emigrovat do Palestiny.

Stejně si sionisté odcizili většinu Poláků. Nejevili valné nadšení pro obnovení polského státu v roce 1918, bylo pro ně totiž překážkou v dosažení jejich cílů, a usilovná propaganda o „polském antisemitismu“, jejímž cílem bylo přesvědčit Židy k emigraci, byla zjevně přehnaná. Nechci tím říci, že se mezi Poláky antisemitismus nevyskytoval. Ten existoval, byl zdrojem vnitřních napětí, a notoricky ho přiřivoval Roman Dmowski a jeho polští nacionalisté. Sionismu se však dařilo přilévat olej do ohně šířením vlastní podoby netolerance. Koneckonců není náhoda, že jeden z nejnepříjemnějších projevů nestydatého předsudku, totiž tvrzení, že „Poláci sají antisemitismus s mateřským mlékem“, padl z úst Jicchaka Šamira, sionisty, který se narodil v Polsku a svého času byl premiérem Izraele. Je dost zvláštní, že navzdory vzájemně nepřátelské rétorice měli sionisté a národní demokraté mnoho společného. Považovali Palestinu za nejlepší místo, kde mohou Židé žít, a v posledních letech Druhé Polské republiky se polská vláda snažila židovskou emigraci podporovat.

Třetí oblast vzniklých problémů je spjata se špatným fungováním paměti. V poválečném Polsku Židé v zásadě nebyli. Více než půl století po skončení války žili Poláci ve společnosti, kde informace ovládala komunistická cenzura, a všichni, kdo za války zahynuli, byli označováni za „oběti fašismu“. Odkud tedy měli jasně vědět o sovětských zločinech a židovské tragédii? Nemohli úplně chápat, jaké místo zaujímal holokaust ve strašlivém panoramatu válečných krutostí.

Ze stejných důvodů znemožnila železná opona Židům, kteří se usadili v poválečném Izraeli nebo ve Spojených státech, spatřit úplný obraz toho, co se

v Polsku v letech 1939–1945 dělo. Víc než dvacet let spolu v zásadě o genocidě v rámci holokaustu ani nemluvili, protože to bylo spojeno s obrovským traumatem. Když se o tomto tématu začalo pod sionistickou záštitou v sedmdesátých letech mluvit, vyhýbali se lidé všem odkazům na utrpení jiných národů a na existenci sovětských zločinů. Značnou část viny mají filmaři z Hollywoodu, kteří natáčeli populární filmy o Polsku za války, jako byly Sofina volba (1982) nebo Schindlerův seznam (1993), aniž by se aspoň zmínili o obrovských ztrátách, které utrpěli katolíci a Poláci. Průměrný Američan neví, že druhá světová válka začala v roce 1939, a pokládá ji za střetnutí Dobra se Zlem, v němž byl Josef Stalin jedním z kladných hrdinů, který statečně bojoval proti Hitlerovi. Když je řeč o podmínkách v okupovaném Polsku, určitě nepadne slovo „Katyň“, nepřipomíná se varšavské povstání v roce 1944 na rozdíl od povstání v ghettu v roce 1943, mezi spojenci se nepřipomíná Polsko, jehož vojáci bojovali na všech frontách. Zato se stal vážným problémem „polský antisemitismus“. Šoa Clauda Lanzmanna je jen jedním z několika skandálních příkladů filmů a knih, jež šíří lež o nacistech, kteří v Polsku zabíjeli Židy na jasné přání místních obyvatel.

Stručně řečeno je panorama válečného utrpení nesmírně komplikované a dlouhý proces vyrovnávání se s křivdami stále ještě trvá. Všechny strany se musejí ještě hodně učit. A tak například odhalení masakru, k němž došlo v roce 1941 v Jedwabném, i když nebylo příliš dobře zasazeno do souvislostí, splnilo svůj účel, připomnělo Polákům, že neexistují národy bez viny. Totéž by se dalo říci o nedávných informacích o Polácích, kteří podlehli chtivosti nebo byli zastrašeni a vydávali uprchlé Židy do rukou nacistů. Jedwabne však nepředstavovalo typický příklad polsko-židovských vztahů za války a rozsah masakru se nevyrovnal masakrům v Haliči a na Volyni, kde byli oběťmi převážně Poláci. Ale stalo se to a v této souvislosti byla pokora a lítost, kterou projevili polští představitelé, naprosto na místě.

Jiné válečné události na náležitě odhalení stále ještě čekají. Patří k nim vzrušující příběh o hrdinských Polácích, kteří navzdory všem překážkám za války zachraňovali Židy. Žádný národ se neskládá jen z hrdinů a Poláci nejsou výjimkou, i když se jich našlo opravdu hodně. Dějiny druhé světové války se neobejdou bez vysvětlení, co byla Žegota a kdo byli lidé jako Irena Sendlerowa nebo katolické řeholnice, které k sobě braly židovské děti. Prostá spravedlnost vyžaduje je náležitě ctít a pamatovat si je – ne proto, že to byli

Polky a Poláci, ale proto, že se zachovali, jak se slušelo na křesťana nebo soucitnou lidskou bytost.

Mýlil by se ten, kdo by si myslel, že jména zaznamenaná v Jad Vašem představují celkový úhrn. Izraelské úřady mohou připomínat jen ty, jejichž jména se k nim dostala a prošla neobyčejně přísným prověřením. O mnoha jiných lidech nevíme: o těch, kteří ukrývali nějakou židovskou rodinu jen dva nebo tři dny, i když šlo o chvíle nejvyššího nebezpečí; o lidech, které nacisté zabili i s jejich židovskými hosty, a zahladili tím všechny stopy; lidi, kteří za války splnili svou povinnost a pak o tom nemluvili. A pak existuje ještě další rozlišení. Jsou „spravedliví Poláci“, známí z Jad Vašem, a jsou jiní, jejichž jména zná jen Bůh.

Oxford, November 2013

MOSKVA 23. SRPNA 1939.

Ministři zahraničí
třetí říše a Sovětského
svazu Joachim von
Ribbentrop a Vjačeslav
Molotov podepisují
pakt, který otevírá
cestu k vypuknutí
druhé světové války.

NACISTICKÉ A SOVĚTSKÉ BRATRSTVÍ VE ZBRANI demonstrované v poraženém Polsku v roce 1939. Na setkání s Němci v Brestu Sověti přijeli obrněným vozem.

PRVNÍHO ZÁŘÍ 1939 začala druhá světová válka. Hitlerovské Německo napadlo Polskou republiku. Francie a Velká Británie nedostály svým spojeneckým závazkům a nepřišly Polsku na pomoc. Zato Sovětský svaz naplnil tajnou dohodu se třetí říší a 17. září napadl Polsko z východu.

Uskutečnilo se čtvrté dělení Polska. Formálně bylo zpečetěno 28. září společnou „Smlouvou o hranicích a přátelství“, kterou podepsali ministři zahraničí: sovětský – Vjačeslav Molotov, a německý – Joachim von Ribbentrop. Účinností tohoto dokumentu přestal polský stát existovat, byl rozdělen mezi dvě totalitní mocnosti.

Téhož dne, kdy nejvyšší představitelé diplomacie třetí říše a Sovětského svazu podepsali tento dokument, kapitulovala Varšava. Poslední bitva kampaně se vedla u Kocku od 2. do 5. října. Poláci neztratili jen nezávislost, ale ztratili při invazi také dvě stě tisíc lidí.

V rámci hranic Polské republiky tehdy žily 3 miliony 300 tisíc Židů, kteří ani v těch nejhorších představách netušili, že nadchází čas jejich úplného vyhlazení na tomto území. Základní podmínkou genocidy, jíž

VYHÁNĚNÍ POLÁKŮ

z Vartského kraje zahájili Němci krátce po nastolení nacistických pořádků.

se Němci dopustili, bylo zničení polské státnosti, které uskutečnily společně a po dohodě Berlín a Moskva.

Buďte nemilosrdní, buďte krutí... Čingischán vědomě a s lehkým srdcem poslal na smrt miliony žen a dětí – a historie v něm vidí jen velkého zakladatele států. Já jsem nyní umístil jednotky SS Totenkopf jen na východě, a dal jsem jim rozkaz nelítostně a bez soucitu zabíjet ženy a děti polského původu a polského jazyka, protože je to jediný způsob, jak můžeme dobýt životní prostor, který potřebujeme.

Kancléř třetí říše Adolf Hitler

na poradě hlavních velitelů v Obersatzbergu 22. srpna 1939

(podle norimberského dokumentu 798-PS)

V říjnu 1939 Adolf Hitler polské území obsazené Němci rozdělil. Čtvrtinu obsazeného území Polské republiky přikázal začlenit přímo do Říše. Tato oblast se rozkládala na 92 tisících čtverečních kilometrů a obývalo ji přes 10 milionů lidí. Skládala se z vojvodství pomořského, poznaňského, hornoslezského, z větší části voj-

(Dal jsem) rozkaz (...) zabíjet ženy a děti (...)
polského jazyka, protože je to jediný způsob, jak
můžeme dobýt životní prostor, který potřebujeme.

Hitler

vodství lodžského, západní části krakovského a také z velké části Mazovska, Dąbrowské pánve, suvalského okresu a také části okresů kieleckého vojvodství. Ze zbytku území okupovaného Německem byl vytvořen Generální gouvernement.

Území začleněná do Německé říše byla od začátku určena ke germanizaci. Němci tak již během válečných akcí zahájili krvavý teror. V rámci akce nazvané „Unternehmen Tannenberg“ vyvraždili hitlerovci v Pomoří, ve Velkopolsku a ve Slezsku 16 tisíc lidí, hlavně představitelů polských elit: politiků, společenských aktivistů, učitelů, úředníků a kněží. Mnozí z nich byli veřejně zastřeleni na náměstích nebo uprostřed vesnice. Cílem bylo zbavit místní polskou společnost vedoucí vrstvy a využít jí jako otrocké pracovní síly.

Místní obyvatelstvo tvoří neuvěřitelná chátra, strašně moc Židů a míšenců. Kolem je cítit neobyčejnou bídu. Je to národ, který nejspíš potřebuje bič, aby se cítil dobře. Tisíce zajatců dozajista přispějí k rozvoji našeho rolnictví. Německo z toho může mít prospěch, protože jsou [Poláci a Židé] pilní, pracovití a málo vyžadují.

**Plukovník Claus von Stauffenberg,
dopis manželce Nině z fronty, 4. září 1939**

Poláci byli zbaveni veškerých občanských práv a podrobeni – tak jako předtím Židé ve třetí říši – speciálnímu zákonodárství. Polské podniky, zemědělská hospodářství, dílny, lékařské ordinace, úřady, a dokonce i jízdní kola okupanti zabavili a předali německým osadníkům. Byly zavřeny redakce polských novin a archivy, zničena nebo vyloupena muzea, spálena knihkupectví a knihovny, bořily se hřbitovy a kaple, byly zlikvidovány všechny střední a vysoké školy. Poláci se směli učit jen v základních školách a jen německy. Polsky se nesměli ani modlit v kostele.

**POMNIK ADAMA
MICKIEWICZE**

ve Varšavě, stržený
německými okupanty.

Všechny stopy polství měly být na tomto území jednou provždy odstraněny. Již 6. září 1939 řekl po obsazení Kališe budoucí hitlerovský místodržitel Velkopolska Arthur Greiser: „Za deset let tu nebude jediný rolnický statek, který by nebyl v německých rukou.“

Byl jsem Führerem jmenován správcem německých záležitostí v této zemi a dostal jsem jasný příkaz ji znovu poněmčit (...), odstranit v několika nejbližších letech všechny projevy polství jakéhokoliv druhu (...) Kdo nepatří k německému národu, musí tuto zemi opustit.

**Gauleiter Pomoří Albert Forster
při projevu v Bydhošti 7. září 1939**

VRATISLAV

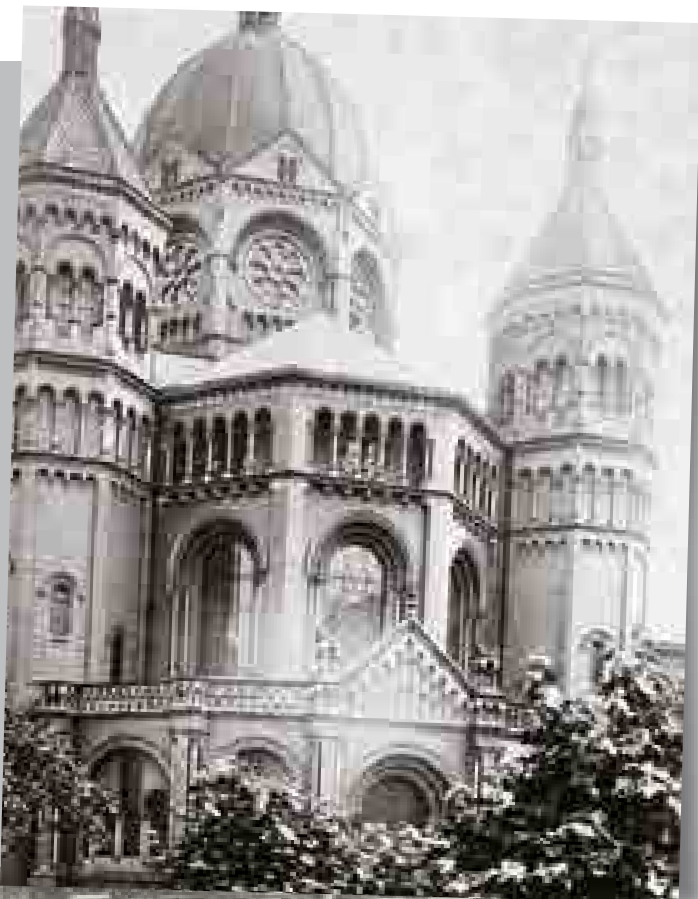
STEFAN JANUSZ BRATKOWSKI byl v letech 1932–1936 konzulem Polské republiky v německé Vratislavi (Breslau). Když byly v roce 1935 v Německé říši vyhlášeny norimberské zákony, veřejně prohlásil: „Musím vysvětlit našim občanům, že pro konzulát existují jen polští občané bez ohledu na vyznání a původ, z čehož vyplývá, že žádný polský občan nespadá pod označení norimberských zákonů ‚Juden‘.“

Konzul Bratkowski během své diplomatické mise zachránil životy 150 vratislavských Židů. Využil toho, že měli polská jména, zachránil je před pogromem a poté jim pomohl dostat se z Německa do Polské republiky, odkud ještě před vypuknutím války odjeli na Západ.

Jeho manželka vzpomínala, že Bratkowski při jednom diplomatickém přijetí v Paříži s hrůzou vyprávěl o postupu Němců vůči Židům. Ti, s nimiž mluvil, mu však natolik nevěřili, že jeden z Rotschildů, který u toho byl, pohrozil, že polského konzula zfackuje za to, že zasévá nenávisť mezi Židy a jejich jediné přátele v Evropě – Němce.

Neopětovaná láska k národu Goetheho a Schillera byla pro poněmčené Židy charakteristická a byla tak silná, že si ještě v roce 1942 – tedy v době vrcholícího holokaustu – zapsal jeden z nich, vynikající jazykoznanec Victor Klemperer, do deníku: „Jsem Němec a čekám, až se Němci vrátí; určitě se jen někde skrývají.“

Bratkowski nebyl jediným úředníkem polského ministerstva zahraničí, který pomáhal Židům. Za protizhidoevských pogromů, které prováděli Němci na podzim 1938, podporovala Židy i jiná diplomatická pracoviště Polské republiky, zejména generální konzulát v Mnichově, který řídil Konstanty Jeleński.

NOVÁ SYNAGOGA

ve Bratislavě stála
v dnešní ulici
Ľakova. Byla
postavena v roce
1864 a byla to druhá
největší synagoga
v Německu. Byla
spálena za tzv.
Křišťálové noci
z 8. na 9. listopadu
1938.

VRATISLAV Z PTAČÍ PERSPEKTIVY.

Na snímku
vytvořeném za války
je vidět prázdné
místo, které zbylo
po spálení synagoze.

Začaly deportace polského obyvatelstva do Generálního gouvernementu. Celkem postihly dva miliony Poláků, kteří byli vyhnáni z domova a směli si vzít jen osobní věci. Byli naloženi do nákladních vagonů, odvezeni na východ a vysazeni na železničních zastávkách nebo v širém poli. Zanechávali doma to, čeho se domohli za celý život, nedostali za to žádné odškodnění a jejich majetek převzali němečtí kolonisté.

Tímto způsobem se do bytu v Rumii u Gdyně, z něhož byli vyhnáni jeho polští majitelé, nastěhoval seržant hitlerovských okupačních vojsk Wilhelm Karl Hermann z Hanau v Hessensku. V lednu 1943 se oženil s Němkou Erikou Grote a v červenci téhož roku se jim narodila dcera Erika Hermann. V roce 1998 se jako Erika Steinbach stala vedoucí německého Svazu vyhnanců (Bund der Vertriebenen) a začala uplatňovat nároky vůči východním sousedům Německa, Polsku a České republice.

System vyžadoval angažmá každého Němce, ať už civilisty nebo toho, kdo nosil uniformu kterékoliv z četných politických nebo vojenských organizací. Ti byli pány nad životem a smrtí Poláků. V praxi to znamenalo, že Němec mohl Poláka beztrestně zabít. Bylo zaznamenáno mnoho vražd, spáchaných jako osobní pomsta za to, co se stalo před válkou, nebo za účast v povstání ve Slezsku nebo ve Velkopolsku v letech 1918–1921. Docházelo i k jinému zabíjení. Polák mohl být zabít – a často se to stávalo – za to, že na chodníku neustoupil z cesty protijdoucímu Němci nebo před ním nesmekl. Lidé byli zabíjeni i za nepovolené rybaření, za porážku zvířat pro vlastní potřebu, za krádež ovoce v sadě nebo za jízdu vlakem bez lístku.

**Stefan Korboński, aktivista Polského podzemního státu,
v knize *Židé a Poláci za druhé světové války* (1989)**

**HITLEROVSKÁ
OZNÁMENÍ** týkající
se vztahu německých
okupantů
k podmaněnému
obyvatelstvu včetně
nařízení o tom, jak
se mají Poláci a Židé
chovat k „panské
rase“.

Zvláštní nařízení německých okupantů se týkala polských občanů židovského původu. Třicátého října 1939 vydal Reichsführer SS Heinrich Himmler rozkaz přesídlit během čtyř měsíců všechny Židy do Generálního góvernamentu. Jejich deportace připomínaly předchozí vyhánění Poláků, byly však mnohem krutější.

V Lodži, jež po Varšavě představovala druhé největší soustředění Židů ve Druhé Polské republice, vytvořili Němci na začátku roku 1940 ghetto, kam na území pouhých čtyř čtverečních kilometrů natlačili sto šedesát tisíc Židů. Obyvatelé této zvláštní zóny pocházeli z města samotného i z lodžského okolí. Takřka všichni Židé z ghetta včetně dětí nad deset let byli nuceni k otročké práci pro německé koncerny.

Židé a Poláci, kteří byli z některé oblasti Německé říše přesídleni do Generálního gouvornementu, a přesto navzdory rozkazu k přesídlení pobývají na území Německé říše, byt třeba v jiné provincii – budou urychleně popraveni.

**Dekret Reichsführera SS Heinricha Himmlera,
29. listopadu 1939**

Dvanáctého října 1939 byl rozkazem Adolfa Hitlera zřízen Generální gouvornement, administrativní útvar plně podřízený třetí říši. Patřila do něj ta území Druhé Polské republiky, která okupovalo Německo, ale nebyla začleněna přímo do německého státu. Byla to vojvodství krakovské, lublinské a kielecké a části lodžského a varšavského. Území zahrnovalo 96 tisíc čtverečních kilometrů a přes 12 milionů lidí.

Hlavním městem tohoto územního útvaru se stal Krakov, kde si – na královském zámku Wawel – zřídil sídlo guvernér Hans Frank. Ten se také postavil do čela aparátu teroru, který v Generálním gouvornementu rozpoutal.

Kdybych chtěl o každých sedmi zastřelených Polácích rozvěšovat plakáty, nestačily by v Polsku lesy na výrobu papíru na takové plakáty.

Guvernér Hans Frank

v rozhovoru pro noviny „Völkischer Beobachter“, 6. února 1940

Generální gouvernement Němci od začátku vnímali jako kolonii osídlenou levnou pracovní silou, s níž lze zacházet jako s otroky. Již na podzim 1939 zahájili okupanti vyhlazovací kampaň, jejímž cílem bylo vyvraždění vůdčích polských elit. V rámci tzv. Akce inteligence (*Intelligenzaktion*) bylo povražděno několik desítek tisíc lidí. Podobný počet Poláků byl poslán do koncentračních táborů, kde přežil jen nepatrný zlomek. Další operace čili Mimořádná pacifikační akce, označovaná zkratkou akce AB (*Ausserordentliche Befriedungsaktion*), začala na jaře 1940. Také ta nesla všechny znaky genocidy a přinesla smrt tisícům příslušníků polské inteligence: lékařům, právníkům, podnikatelům, státním úředníkům, politikům či společenským aktivistům. Jejich jediným proviněním bylo, že je Němci zařadili do „polské vůdčí vrstvy“.

„Die Soldaten des Führers im Felde“

Bild Nr. 45

Polnische Juden bei angewohnter Arbeit

Aufnahme: PK Hugo Jäger — Oberkommando der Wehrmacht

Raumbild-Verlag Otto Schönstein K. G., München 23
Alle Rechte vorbehalten

PROPAGAČNÍ
FOTOGRAFIE
wehrmachtu
z cyklu
o Führerových
věrných vojácích.
Popis na zadní
straně fotografie
uvádí: „Polští
Židé při nezvyklé
práci.“

Łódź

*Łódź - jidovské město
polského původu z 80 procent
vypálili*

ŁÓDZEW 4. ZÁŘÍ 1939. Toho dne již po přechodu fronty Němci povraždili asi 200 obyvatel polského židovského původu a samotné město z 80 procent vypálili.

Na území Generálního góvernementu byly zavřeny všechny univerzity, střední školy, muzea, archivy a knihovny. Byl vydán rozkaz zabavit Polákům rozhlasové přijímače – za neuposlechnutí tohoto nařízení a poslech rozhlasu hrozil trest smrti. Bylo zakázáno veřejně hrát skladby polských skladatelů, a pokud se přece jen hrály, pak jen proto, že nacistická propaganda zfalšovala životopisy tvůrců a udělala z nich Němce. Díky tomu bylo možné hrát nokturna Fryderyka Chopina a Hans Frank mohl tvrdit, že „Friedrich Schopping byl génius, proto také nemohl být Polák. Je to nejkrásnější skladatel, jakého německá země zrodila.“

Dvacátého sedmého dubna 1940 vydal velitel SS Heinrich Himmler rozkaz ke zřízení koncentračního tábora v bývalých rakouských dělostřeleckých kasárnách v Osvětimi. Zpočátku byl tábor určen hlavně pro polské vězně, příslušníky inteligence, duchovní nebo účastníky odboje. Až časem se tam začali dostávat němečtí zločinci, sovětští zajatci a Židé.

Začneme Osvětímí. Tento tábor vznikl v roce 1940 jako prvek okupační struktury Polska. Neměl nic společného s protizidovskou politikou třetí říše. Úkolem Osvětímí bylo ještě větší terorizování polské společnosti. Do určité chvíle většina obětí tohoto tábora pocházela z řad polského obyvatelstva, což platilo pro německé represe obecně. Statisíce vašich krajanů byly vyhnány z domova a ze země. Tisíce byly popraveny. Lidé na Západě o tom nemají ani ponětí.

**Britský historik židovského původu David Cesarani
v rozhovoru nazvaném Poláci se od Židů neodvrátili,
„Rzeczpospolita“ 8. prosince 2009**

Kdybych chtěl o každých sedmi
zastřelených Polácích rozvěšovat plakáty,
nestačily by v Polsku lesy na výrobu
papíru na takové plakáty.

Hans Frank

Osmého května 1940 provedli hitlerovci ve Varšavě první *łapan-ku* (pouliční zátah). Bylo pochyťáno přes tisíc Poláků a byli odvezeni do koncentračních táborů v Německu. Mnozí z nich se nikdy nevrátili domů. Časem se taková praxe rozšířila v největších městech Gubernementu. Zatčení Poláci bývali nejčastěji vyváženi na nucené práce do Německa – během celé okupace se na nucené práce do Říše dostaly asi dva miliony lidí. Oběti *łapanek* mohly být rovněž poslány do táborů nebo zastřeleny jako rukojmí v rámci odvety za akce partyzánů.

Kdybych přišel k Führerovi a řekl: „Můj Vůdče, hlásím, že jsem zlikvidoval dalších 150 000 Poláků,“ řekl by: „Výborně, pokud to bylo nutné.“

Guvernér Hans Frank
při projevu v Řešově 16. března 1944

VĚZEŇ V OSVĚTĚMÍ
ztratil jméno
a příjmení.
Od příchodu
do tábora se z něj
stalo jen číslo.
Různé symboly
na páskách
označovaly jeho
příslušnost
k různým
kategoriím
nepřátel třetí říše.

Generální gouvernement se od území začleněných přímo do Říše lišil tím, že v něm zůstaly určité instituce, kde bylo možné mluvit polsky. Patřily k nim nižší daňové úřady, městská a obecná správa a policie. Fungovaly důležité čtyři třídy základních škol, kde však nebylo možné učit takové předměty, jako byl dějepis a zeměpis. Mohly však pracovat dobročinné organizace jako polský Červený kříž a Hlavní pečovatelská rada. Všechny státní předválečné podniky však byly převedeny do majetku třetí říše a soukromé továrny nebo velké statky dostaly německé správce.

Byly zavřeny všechny polské časopisy, které vycházely před válkou, ale mohl vycházet bulvární tisk, který byl zcela podřízen hitlerovské propagandě. Byla zlikvidována divadla s vážným repertoárem, ale povolena byla malá divadla s napolo pornografickým programem. To všechno proto, aby se místním obyvatelům dostalo laciné, ohlupující zábavy, aby tak bylo zbaveno vyšších aspirací.